

ANLIK

■ 12:24 DIŞ HABERLER

Slovenya'da halk cumhurbaşkanı seçiminin ikinci turunda sandık başında

■ 12:19 HABER MERKEZİ

İmamoğlu: Tahminimce Erdoğan her gece beni rüyasında görüyor

■ 11:55 HABER MERKEZİ

MHP'li 5 ilçe başkanı istifa etti

■ 11:47 HABER MERKEZİ

İSPARK iflasın eşiğinde: Sayıştay mahkemenin yolunu gösterdi

■ 11:26 HABER MERKEZİ

Bedri Baykam: Bize saldırabilirler, zindanlara atabilirler, ama bizi korkutamazlar

■ 11:07 DIŞ HABERLER

ABD'de Demokratlar Senato'da çoğunluğu garantiledi

■ 11:00 HABER MERKEZİ

AKP Sözcüsü Çelik'ten AB'ye Kuzey Kıbrıs tepkisi

■ 10:35 HABER MERKEZİ

Kılıçdaroğlu: Sakın ola ki 'sandığa gitmeyelim' demeyeceğiz

■ 10:31 HABER MERKEZİ

Avrupamerkezcilik'e karşı Luviler: Dr. Eberhard Zangger ile söyleşi

sol ÖZEL*

Bu röportaj Bizim Gazete'nin son sayısında yer almıştır.

"Dr. Zangger'in Luviler üzerine yaptığı çalışmalar emperyalizmin kültür üzerinde hegemonya kurma hamlesine karşı son derece değerli bir direnç noktasını bize kazandırıyor."

■ CELİL DENKTAŞ

27.10.2022

Geçtiğimiz eylül ayının başında (2 ve 3 Eylül 2022) Muğla-Milas'ta sessiz sedasız bir sempozyum yapıldı: **13. Karia, Karialılar ve Mylasa Sempozyumu**. Aslında, adından da anlaşılacağı gibi bu, konusunda yıllık toplantı serisine dönüşmüş, her yıl Milas'ta toplanan bir tür çalışma serisinin on üçüncüsüyü. Bu yılki toplantıya ağırlıklı olarak Türkiye'den olmak üzere, 14 ülkeden, 40'tan fazla bilim insanı katıldı ve bildiri sundu.

Sempozyuma bildiri sunan bilim insanlarından biri de, Almanya'nın ünlü Der Spiegel haftalık politik dergisi tarafından *Antikitenin Einstein'i* ilan edilmiş olan, jeoarkeolog Dr. Eberhard Zangger'di. Dr. Zangger'in bu sembolik unvanı alması, Antik Ege'ye olan hayranlığı değil, aslını Antik Yunan ve Roma dünyasına bağlayan Avrupamerkezci ideolojiyi derinden sarsan, efsanevi metropol Atlantis'in, Bronz Çağı Troyası'ndan başka bir yer olamayacağı tezi. Türkçede, "Atlantis Troya'dır" başlığıyla yayımlanmış olan kitabında bu tezini oldukça detaylı bir biçimde anlatıyor.

Dr. Zangger aynı zamanda kendi olanaklarıyla 2014 yılında kurduğu, Luvi Çalışmaları Vakfı'nın başında ve büyük bir özveriyle arkeoloji dünyasına farklı bir bakış açısı veren çalışmalarını dünyanın dört bir yanında sürdürüyor. Dr. Zangger'in Atlantis efsanesinden yola çıkarak Troya'da somutlaştırdığı tezi, son 30 yılda, Batı Anadolu'da yaptığı jeolojik ve arkeolojik (jeoarkeolojik) çalışmalarla, daha önce hiç üzerinde durulmamış, görmezden gelinmiş derin bir Bronz Çağı kültürü üzerinde ısrarla durmaya evrilmiş. Bunun politik ve ideolojik yanları üzerinde ayrıca kafa yormayı ihmal etmemiş. Bizim de, Milas sempozyumunu fırsat bilip kendisine ulaşarak -ki, "Atlantis Troya'dır"ın Türkçede yayımlanmasından itibaren kendisini izlemektediriz- yaklaşık üç saatlik bir söyleşi koparmamızın asıl nedeni bu.

Dr. Zangger'in Luviler üzerine yaptığı çalışmaların sonuçları kesinlikle politik olarak nitelenecek verilere bağlanıyor ve bizce, emperyalizmin kültür üzerinde hegemonya kurma hamlesine karşı son derece değerli bir direnç noktasını bize kazandırıyor. Söyleşi dışı sohbetimizde zaten kendisi de marksist dünya görüşünü benimsediğini ifade etmiş ancak politik söylemi, üzerinde çalıştığı bilimsel disipline karıştırmamaya olabildiğince özen gösterdiğini vurgulamıştı.

Biz de bu ilkesine saygı gösterip söyleşiyi politik bir zemine çekerek bundan kendi savlarımızı destekleyen sonuçları öne çıkartmak yerine, söyleşide de izleneceği gibi, bulgular üzerindeki politik saptamaları kendi adımıza ifade ettik ve kendisi de bunlara itiraz etmeyerek bir bakıma kendi bulgularının ve tezlerinin bizim önermelerimizle uyum içerisinde olduğunu onaylamış oldu.

Söyleşinin akışını engellemek için, söyleşide geçen önemli kavramları, adları kutular içerisinde kısa bilgilendirmeler şeklinde ayrıca verdik. Elbette ana metinde olup da okur açısından açıklık kazanmamış detaylar kalmıştır. Bunları da bu söyleşinin başlatacağını düşündüğümüz tartışma zeminine gelecek sorular, talepler ışığında, “Emperyalist Kültür Hegemonyası ve Mücadelemiz” başlığı altında ilerletmeyi planladığımız dosyalar serisinde karşılamayı hedefliyoruz.

CELİL DENKTAŞ - Dr. Zangger, öncelikle bu sempozyum telaşı arasında bize zaman ayırdığınız için çok teşekkür ederiz. Siz burada Anadolu halklarının ve kültürlerinin kökünün Bronz Çağı'na (yaklaşık M.Ö. 3000-1200) kadar uzandığını ancak bu doğrultudaki arkeolojik araştırmanın eksik olduğunu tartıştınız; bu özetleme doğru oldu mu?

EBERHARD ZANGGER - Avrupalı arkeologlar uzunca bir süre Batı uygarlığının doğuşunu M.Ö. 776'daki ilk Olimpiyat'la ve Homeros destanlarının derlenmesiyle eş zamanlı gördüler ve böyle bir algı yarattılar. Bu model, kabul edelim ki, 150 yıl önceki tek gerçeklikti ve insanların kafalarına bu şekilde yerleştirildi. Ama Yunan kültürü yoktan varolmadı herhalde, mutlaka bir önceli vardı. Benim üzerinde durduğum da bu. Soru şu: Ege'de, Erken Demir Çağı'nda, M.Ö. 1200'den 800'e, hatta daha öncesinde, Orta ve Geç Bronz Çağı'nda, M.Ö. 2000'den 1200'e ne yaşandı?

- Batı aydınlanması -sonrasında da emperyalistler desek?- sizce neden M.Ö. 800 sonrasının tarihine bu denli odaklandı?

EBERHARD ZANGGER - Çünkü öncesinde Anadolu kültürlerinin hâkimiyeti söz konusudur. Bakın, Avrupa 2000 yıldan fazla bir süre Troya soyluluğunu el üstünde tuttu, ona adeta taptı. Roma döneminde aristokrat aileler soy kütüklerini Troya'ya bağlamaya pek meraklıydılar. Örneğin, Jül (Julius) Sezar'ın ailesi: Julius, İlion'dan (Troya) geliyor, yani Troyalı demek. Bunun gibi sayısız örnek var. Herodot'un yazdığına göre, Etrüsk kültürünün yükselmesi Anadolu'dan buraya göç edenler sayesinde oldu. İtalya'da düzinelerce kentin inşasında Troya kent planı model olarak kullanıldı. Avrupa'nın her köşesinde soylu ailelerin geçmişlerini Troyalı atalara uzatmaları adet olmuştu. Örneğin Fransızlar, Almanlar ve hatta Polonyalılar ve İzlandalılar bile bu akıma kapıldılar. Orta Çağ boyunca, özellikle M.S. 1000 ve 1400 yılları arasında Troya Savaşı'nı tema alan el yazmaları en popüler kitaplar arasındaydı. Matbaa bulunduktan sonra da bu eserler yüksek sayılarda basılan ilk eserler oldular. Bunlardan biri, Guido de Columnis'in yazdığı, Troya'nın düşüşünün öyküsü (*Historia destructionis Troiae*), tam 500 yıl boyunca en çok satan kitap (*number one best seller*) olma unvanını korudu.

İstanbul'un 1453'teki fethiyle Avrupa'nın Troya hayranlığı ani bir “dumura” uğradı. Bu tarihten sonra Avrupalı entelektüeller Anadolu'nun öncü kültürlerine saygı duymamaya başladılar. Tam karşı bir tavır alarak Osmanlı İmparatorluğu'nu barbar olarak nitelediler. Böylelikle Batı Avrupa'da kendilerine yön verecek Troya'dan başka, yepyeni bir rol modeli yaratma ihtiyacı doğdu. 1683'teki 2. Viyana Kuşatması yeni bir modelin tanımlanması ihtiyacını daha da acil bir hale getirdi. Bu dönemde, yani 1700-1750 yıllarında, Avrupa küçük küçük siyasi birimlere bölünmüştü ve bir birliğin oluşması imkânsız gibiydi. Yapay bir ideolojinin devreye sokulması heterojen yapılar altında yaşayan insanları birleştirebilecek en etkili yoldur. Derhal bir diğer geçmiş kültür canlandırılıp piyasaya sürüldü. Antik Yunan ve Roma bundan böyle Avrupa kültürlerinin temeli olacaktı; aslında bunun pek elle tutulur bir yanı da yoktu çünkü Avrupa'yı en iyi tanımlayan Hristiyanlık'tı ve temel alınan Antik Yunan ve Roma, Paganlarca kurulmuştu.

- Sizce, Troya kraliyet ailesinin yıkım sonrası Kuzey İtalya'ya kaçarak burada Etrüsk kültürünün yükselişine ön ayak olduğu yolundaki efsanede gerçek payı var mı?

EBERHARD ZANGGER - Yani bu tür efsaneler bir nebze de olsa içlerinde gerçeklik payı bulundurlar ve bu açıdan mitolojiyi yabana atamayız. Ayrıca bir tarihçi de, Herodot, bundan bahsetmekte. Gerçi tarihçiler de yanlış bilgilendirilmiş dolayısıyla bir yanlış aktarmış olabilirler. Bu nedenle de söylediğiniz konu 2500 yıldır tartışılıyor. Ama elimizde kesin bir gerçeklik var: Dilbilimci Fred Woudhuizen, Etrüsk dili gramerinin Luvi dili grameriyle yüzde 100 aynı olduğunu ortaya koydu. Luvi dilinin M.Ö. 700 dönemine ait lehçesini çözüp okuyabilen dilbilimciler, Etrüsk yazısını da rahatlıkla okuyabiliyor.

- Etrüsk dilinin Luvi hiyeroglifine mi yoksa Hitit hiyeroglifine mi daha yakın olduğu konusunda ne biliyoruz?

EBERHARD ZANGGER - Her ikisi de aynı dile ve aynı yazıya tekabül ediyor. Bilim insanları bu yazıyı, Hitit hiyeroglifi olarak adlandırmayı seçmişti ama daha sonra Luvi hiyeroglifi ya da Anadolu hiyeroglifi dendi. Ben, Etrüsk dili üzerinde tam 40 yıl çalışmış olan ve bu konuda pek çok kitap yazmış, Fred Woudhuizen'i kaynak alıyorum.

- Dr. Zangger, Avrupa aristokrasisinin soy köklerini Troya'ya dayandırarak konumlarına meşruiyet kazandırdıklarını, bunun feodal bir gereklilik olduğunu söylemiştiniz. Tıpkı eski çağlarda kralların tanrılaştırılması, antik dönemde soylarının tanrılarla ilişkilendirilmesi vb. gibi sermaye her dönemde kendisine egemenliğini ideolojik olarak da sağlama alacak bir zemin yaratma uğraşı içerisinde oldu. Troya da burada bir simge. Ama daha sonra, Bizans'ın düşmesiyle Anadolu topraklarının bir daha geri gelmemecesine kaybı ve ardından Osmanlıların 2. Viyana Kuşatması birdenbire durumu değiştirdi ve asalet arayışı Anadolu dayanaklarını unutarak, M.Ö. 8'inci yüzyıla kadar ancak uzanan Antik Yunan köklerinde karar kılındı. Bilmem doğru özetleyebildim mi?

EBERHARD ZANGGER - Evet. Aristokrat ailelerin tarihin her döneminde yönetimde, lider olmayı olağan hakları olarak gösteren bir meşruiyet kaygısı oldu. Bunun bir yolu da tarihsel olgulara dayanmaktır. Avrupa aristokrasisi de tam olarak bunu yaptı. Yönetici, lider olma haklarını soylarının muzaffer Troya krallarından gelmesine bağladılar. Shakespeare'in, örneğin, "Troilus ve Cressida" adlı oyununda Troyalılar ağırbaşlı, entelektüel ve vicdan sahibi kişiler olarak gösterilirken, Yunan rakipleri tam aksi karakterlere sahip tiplerdir, kurnaz ve acımasızdırlar. Bu eserin 1602'de yazıldığı tahmin ediliyor; Batı Avrupa'da Anadolu kültürüne gösterilen saygının son örneklerindendir.

1683'teki 2. Viyana Kuşatması'ndan sonra Batılı entelektüeller hummalı bir biçimde Avrupa kültürlerine model olarak esin verecek başka bir tarihsel rol modeli arayışına girdi. Aslında, Antik Yunan yazmaları Avrupa'da hiç bilinmiyordu. Hatta Homeros'un destanlarını da görmemişlerdi. Bunların varlığı birer efsaneydi, yani söylentilere dayanıyordu. Ama eski Yunan yazmaları Doğu'da Arapçaya çevrilerek korunmuştu. Bu yazmalar Araplarla birlikte Afrika'nın kuzeyini doğudan batıya aştı ve M.S. 8'inci yüzyılda İspanya'ya ulaştı. Burada çevirileri yapıldı ve koca koca kütüphaneleri doldurdu. Hristiyanlar bu kütüphaneleri yaktilar. Ancak, antik dünyanın edebiyatı, yazmaları Avrupa'ya yeniden giriş yapmıştı bir kere. Gerçi antik dünyadan miras kalan bilginin Avrupa aristokrasisinde korunmuş olma durumu hiç olmadı. Bin yıldan fazla bir süre Antik Yunan uygarlığı Avrupa kültürlerinin parçası olarak bilinmedi. O zamanki Avrupa'da yaşayanlar basit köylülerdir.

- Bana, Anadolu kaynaklarından Antik Yunan kaynaklarına dönüşe bir örnek verebilir misiniz?

EBERHARD ZANGGER - Elbette. Örneğin Martin Luther'in çabası büyüktür. Geliştirdiği ideoloji iki karşıt imparatorluk öğretisidir: Batı ve onun düşmanları, yani Türkler! Yazdıkları arasında dikkat çeken "Türk karşıtı vaazlar" ya da "Türkleri kovma duaları" gibi kitaplar var. İstanbul Osmanlılar tarafından fethedildiğinde oradaki batılı entelektüeller çoktan kenti terk etmişlerdi. Çoğu İtalya'ya kaçtı. Bu şekilde de Avrupa'nın entelektüel merkezi de yer değiştirmiş oldu. Doğal olarak bu göçmenlerle birlikte kararlı bir Osmanlı karşıtlığı da taşınmış oldu ve bu Türk düşmanlığı birkaç yüzyıl devam etti. 19'uncu yüzyılın sömürgeciliği esnasında, Batı Avrupalılar kendilerine diğer halkların üzerinde baskı kurmak ve öteki kültürlerin sömürüsüne zemin oluşturacak bir entelektüel meşruiyet arayışına girdi. Kaynağını Sokrat ve Eflatun'a (Platon) bağladıkları kültürlerinin yönetici, hâkim kültür olduğu iddiasını geliştirdiler. Böylelikle tanrıtanıma (pagan) cahiller onlar için çalışmalı, altın ve diğer değerli ürünleri onlara aktarmalıydılar. Gerçekte bu Avrupa'ya yabancı kültürler cahil falan değildi, Hristiyanlar onların kütüphanelerini -bilgi birikimlerini- kasıtlı olarak yaktı kül etti, yok etti, onları tarihi bağlarından kopardı. Orta Amerika'da milyonlarca Aztek Avrupalı istilasının kurbanı oldu. Kuzey Amerika yerlileri birer avlanacak hayvan olarak görüldü; nedeni basit: Onlar Hristiyan değildiler!

- 19'uncu yüzyıl itibariyle sömürgeleştirme hakkı üzerindeki meşruiyet arayışının adını "emperyalist kültür hegemonyası" koymamızın bir sakıncası yok sanırım. Evet, bu anlattıklarınızı Küba tarihinde de okudum. İspanyollar adaya ayak bastıklarında burada yaşayan yerli nüfusun 2 milyon civarında olduğu tahmin ediliyor; hepsini öldürdüler.

EBERHARD ZANGGER - Yalnızca bu değil, yerliler arasındaki ahengi bozarak birbirlerini katletmelerini teşvik ettiler. Asıl kıyıymısa Avrupa'dan taşıdıkları bulaşıcı hastalıklar getirdi. Toplam yerli nüfusun yüzde 90'ından fazlası bu şekilde can verdi. Ama sonuçta olağanüstü sayıda yerli katli giderek Avrupalılar açısından bir dezavantaja dönüştü, çünkü geriye tarlalarda çalıştıracak kimse kalmamıştı.

- Papa II. Pius ve II. Mehmet arasında bir mektuplaşmadan söz edilir. Buna göre Papa, II. Mehmet'e Hristiyanlığı kabul ettiği takdirde onu cihan imparatoru ilan etme sözü verir; bu doğru olabilir mi? Tabii bir de Montaigne, "Denemeler"inde bu yazışmadan bahsediyor ama onun söylediği, II. Mehmet'in Pius'a Bizans'ı desteklediği için sitemde bulunmuş olması..

EBERHARD ZANGGER - II. Pius'un 1461'de böyle bir mektubun, yani II. Mehmet'e Hristiyanlığa geçtiği takdirde ona yeni bir *translatio imperii* atfededeceğini bildiren, ki bu imparatorlukla eş anlamlıdır, bir bildirimin müsveddesini hazırlamış olduğu biliniyor. Ancak böyle bir mektubun ya da belgenin, II. Mehmet'e ulaştırıldığına dair elimizde bilgi yok. Ama, II. Mehmet'in Troya'ya gidip İstanbul'u fethederek Troyalıların öcünü aldığını söylediği kayıtlarda var.

- Bu öç alma konusu yaygın bir hikâye; Mustafa Kemal'in de Sakarya Meydan Muharebesi'nin kazanılmasının ardından, Hektor'un öcünün alındığını söylediği de yazılıp çizilir...

EBERHARD ZANGGER - Politikacıların durumlarını güçlendirmek amacıyla sıkça tarihe başvururlar, bu normal. Tabii geçmişte kalan insanların böylesi ödeşmelere yorum yapma şansı yok. Ama artık, örneğin ABD'de, araştırmacılar ve halk bu tür kültürel ödeşmelere karşı hassas yaklaşıyor; gerçi bu yeni anlayışın Avrupa'ya ulaşması biraz zaman alacak gibi.

Ama gelin öncelikle şu uygarlık başlangıç tarihinin kaydırılma meselesine bir nokta koyalım, çünkü epeyce karmaşık bir konu bu: Böylelikle Avrupa'da, bir el çabukluğu marifetiyle, Antik Yunan ve Roma, Batı Avrupa uygarlığının öncülleri ilan edildi. Elbette bu yeni doktrin ve ideolojinin yaygınlaştırılması ve yerleştirilmesi için kurumlara gereksinim vardı. Yeni Antik model, okulların ve üniversitelerin müfredatlarında yerini aldı. Wilhelm von Humboldt'un 1820'de kuruculuğunu yaptığı eğitim reformu temelde, okullarda ve üniversitelerde, büyük ölçüde Antik Yunan ve Roma'nın idealize edilmesine dayanır. Öğrenciler öğrenim sürelerinin neredeyse yarısını Yunanca ve Latince öğrenmeye vakfettir. Bu artık hiç kullanılmayan dillerin öğretilmesi, o dilin konuşulduğu çağda yaşamış olan insanların düşünce tarzlarının aşılmasını sağlayacaktı. Sanat tarihi, klasik dilbilim, arkeoloji ve mimarlık tamamen Antik döneme duyulan hayranlık üzerine inşa edildi. Mimarlıkta neo-klasik akım neredeyse bir standart kabul edildi. Üniversite binaları, operalar, (ABD, Washington'daki Kongre binası) Capitol ve Beyaz Saray, ABD'de, Batı medeniyetinin 2500 yıllık geçmişi olduğu iddiasını güçlendirmek için kullanılan tarihsel kalıtım hakkı kültürünü yansıtır. Yani özetle, bugünün aydınlığının ilk kıvılcımı Olimpiyat meşalesidir, *İlyada* ve *Odyseia* metinlerinin bir araya getirilmesidir.

Bu sempozyumda örneğin, Antik Karya üzerine yapılan hemen tüm konuşmalar/tezler bu Avrupa merkezci düşünme tarzını yansıtır; yani, Türk arkeologlar da buna dahil. Batı Avrupalılar, Türk arkeologların eğitiminde, Avrupalı ideolojisinin uygunluğunu garantiye aldılar. Böylelikle 18. yy. düşünce tarzını uyarlayarak Avrupa kültürünün bir parçası olma çabasına dahil oldular.

- Türkiye'de bile arkeoloji, Antik Yunan ve Roma üzerine odaklanmış durumda...

EBERHARD ZANGGER - Evet, fakat işin içine amatör arkeologların da girmesi işi biraz karmaşık hale getirdi. Çünkü bu insanlar, şöyle tanımlayalım, beyinleri tümüyle yıkanmamış -ki bu alanda beyin yıkanması bir kuraldır- olduğundan sağduyularını kullanabiliyor, yani hiç olmazsa bir yere kadar ve yapılması gerekeni yapmaya çalışıyorlar. Heinrich Schliemann'ın gidip kazılması gereken yeri kazması budur örneğin. Aslında o da Yunanistan'a gidip orada kazı yaparak, Yeni İnsanlık modeli düşüncesine katkı yapmayı istemişti, ancak izin alamadı. Böylelikle de, ne mutlu ki, geldi Troya'yı gün ışığına çıkardı. Tabii bu ilk kazıdan sonra müthiş ün kazandı ve önünde bütün kapılar açıldı, artık izin almaya gereksinimi yoktu, dilediği yeri kazabilirdi, o da tabii Yunanistan'ı tercih etti, Osmanlı Türkiye'si'ne bir daha hiç dönmedi.

Schliemann, Miken'i, Tiryns'i ve Orkomenos'u kazmıştır. Onun ölümünden kısa bir süre sonra Osmanlı, Girit'i kaybetti ve hemen arkasından, 1900 yılı itibarıyla adada bir düzine kazı başlatıldı. Arkeologlar savaşımlardan sonra mahale ilk girenlerdir çünkü herkes onların zararsız tarih araştırmacıları olduklarını bilir, engel çıkarmazlar ve onların ortaya çıkardıkları çalışma herkesin, tüm insanlığın yararı içindir. Schliemann'ın 1870'lerde Troya'da, 1876'dan itibaren de Miken ve Tiryns'de Bronz Çağı kültürlerini ortaya çıkarmasından sonra, Arthur Evans aynı çağa ait kalıntıları bu kez Knossos'ta (Girit'te) ortaya çıkardı. Arkasından, bu kez bir diğer amatör, eski yazı uzmanı Hugo Winckler 1906'da Hatuşaş'ı kazmaya başladı.

- Onlar da kendi olanaklarıyla herhalde?

EBERHARD ZANGGER - Evet. O dönemde dört önemi büyük yerleşim bilinmekteydi: Troya, Miken, Knossos ve Hattuşas. Bunların her birinden binlerce yıl öncesinin, hatta Antik Yunan'ın binlerce yıl öncesinin kültürü adeta fışkırmaktaydı. Bu buluşlar, Batı uygarlığının temelini M.Ö. 800'lerin Yunan kültürüne bağlayan teze ters düşüyordu. Ders kitaplarının yeni baştan yazılmaları gerekti. Bu işi ilk olarak, Knossos'un kaşifi olan, Arthur Evans üstlendi ve *Minos Sarayı* başlıklı altı ciltlik bir kitap serisi yazdı. Bu kitaplarda M.Ö. üçüncü ve ikinci bin yılların kronolojisini çıkardı, ki onun sistemi bugün bile hâlâ kullanımdadır. O dört önemi büyük yerleşim sıralamasının en başına, Girit'teki Minos kültürünün merkezi olarak Knossos'u oturttu. Miken de, Yunanistan'daki Miken kültürünün merkezi olarak ikinci sırayı aldı. Ancak sıralamasına Troya ve Hattuşas girmede, onların adını bile anmadı. Bunların yerine Kiklad adı verilen, Yunanistan'a yakın Ege takımadalarındaki kültürü sıraya yerleştirdi Evans. Tabii Ege haritası üzerinde bu üç kültürün tanımlandığı bölgelere baktığınızda tamamının Avrupa kıtası fiziki sınırları içerisinde olduğunu hemen fark edersiniz. Bundan da anlaşılacağı üzere Evans'ın önceliği yalnızca Avrupa kültürlerinin yeniden tanımlanması üzerineydi. Gerçi Evans amacını, Knossos'u aramaya başlamadan çok önce ilan etmişti. Ki, Minos kültürünün herhangi bir Batı Asyalı kavme dayanamayacağını çoktan yazmıştı.

- Burada emperyalist kültür hegemonyası kurma kaygısı kendini belli ediyor. Evans'ın bir misyonu üstlenip yürüttüğü çok açık. Böylelikle Avrupamerkezci ideolojiyi sarsabilecek muhtemel bir sapma da savuşturulmuş oluyor; yani, bu ideolojiye meşruiyet kazandırmaya çalışanlar öyle düşünüyor...

EBERHARD ZANGGER - Evans, Knossos'a geldiğinde tek amacı çıkartacağı arkeolojik bulgularla Avrupamerkezci ideolojiyi güçlendirmektir. Onun bu görüşü ışığında Batı'nın üstünlüğü daha önce tasarlanmış olandan 2000 yıl daha geriye çekilmiş oluyordu, o kadar. Minoslar ve Mikenler klasik antik çağdan çok daha önce hâkim kültürler olmuşlardı. Böylelikle Ege'nin tarih öncesi politik bir ideolojiyle vücut bulmuş olmaktaydı. Ancak ilginç olan şu ki, Minos, Miken ve Kiklad kültürlerinin Ege'de fiziken tuttukları alan, toplam Ege'nin yalnızca üçte biriydi, yani Yunanistan yarımadasının Güneyi ve Girit. Kuzey Yunanistan, Makedonya, Trakya ve Ege'nin boydan boya tüm doğu sahili, yani Anadolu'nun Ege kıyılarının tamamı dikkate bile alınmıyordu. Troya ve Hattuşas ise zaten yok sayılmıştı.

Tabii kısa bir süre sonra Hugo Winckler'in Hattuşas kazılarında binlerce doküman gün ışığına çıkartıldı. Ama bir eski yazı uzmanı olan Winckler ne yazık ki arkeolojik bulgular üzerinde fazla durmadı. O zaman bile Alman Arkeoloji Enstitüsü, Almanya dışındaki arkeolojik araştırmaları yönetmekteydi ve ilkeleri, Yunan ve Roma dünyası dışındaki araştırmalara izin vermemekteydi. Çünkü arkeolojik araştırmanın yegâne amacı, Batı egemenliğinin güçlendirilmesi adına, Avrupamerkezci modelin geliştirilmesi olabilirdi. Enstitü prensipleri Alman arkeologlarını Türkiye'de kazı yapmaktan men ediyordu. Ama tabii bu kez -Hugo Winckler'in bulgularından sonra-,

Fransız ve İngiliz bilim insanlarının Hattuşas'a sahip çıkacakları endişesi, Enstitü'yü Winckler'in ekibinden bağımsız ayrı bir mimari kazı ekibini resmen görevlendirmesine vesile oldu. Böylelikle binlerce dokümana ek olarak sayısız tapınak ve bina ortaya çıkartıldı. Kısaca, bundan böyle Hattuşas'ın ayrı bir kültürün merkezi olduğu gerçeği görmezden gelinemeyecekti.

Hitit kültürünün, Avrupalıların tarihsel üstünlük tezlerine karşı öne sürülebilecek önemli bir koz olduğu gerçeğini ilk kez Atatürk fark etmiştir. Bu öngörüyle derhal Hitit ve klasik Antik çağ öncesi Anadolu kültürlerinin araştırılmasına destek verdi. Türk bilim insanları Almanya ve Macaristan'a arkeoloji eğitimi almak üzere gönderildiler; ancak tabii oralarda bu eğitim tamamiyle Avrupamerkezci bir anlayışla verildi. Bu arkeologlar Türkiye'ye döndüklerinde, onlar da akademide bu şekilde tek yanlı düşünen çok sayıda öğrenci yetiştirdi; bugün bile hâlâ bu etki sürüyor.

Sonuç olarak Avrupa'da Minos ve Miken kültürleri, Türkiye'de de Hitit kültürü derinlemesine çalışılır oldu, çünkü her iki yaklaşımın da yegâne hedefi arkeolojik bulguların politik kullanışlılığını sömürmekti. Türkiye'nin batısına gelince: Burası bu iki kaygı arasında tamamen ihmal edildi ve politik ilgi alanının dışında kaldı. İşte bu nedenle de ne Troya ne de Luviler akademide hak ettikleri önemi kazanabildiler. Yukarıda da belirttiğim gibi, 1683'ten sonra zaten Troya Avrupa entelektüellerinin gözünden tamamen düşmüş, unutulmuştu. Tabii geçmiş kültürlerle olan tüm bu ödeşmeler bize geçmişte nelerin yaşandığına dair herhangi bir şey söylemiyor. Bizim öncelikle önyargısız, yalnızca bilimsel bir perspektifi rehber alarak yola çıkmamız gerekiyor.

- Luviler konusuna girmeden önce size Homeros'la ilgili bir soru: Gerçekten şair Homeros diye bir tarihsel kişilikten bahsedilebilir mi?

EBERHARD ZANGGER - Güzel bir soru. Elimizde Homeros adında bir kişinin yaşamış olduğuna dair herhangi bir somut belge yok. Örneğin Hesiodos diye birinin yaşamış olduğu kaydedilmiş, ama Homeros'la ilgili böyle bir kayıt yok; gerçekten yaşamış mı, yaşamamış mı kesin değil.

- İlyada ve Odysseia'nın bence Türkçe'deki en yetkin çevirisini şair A. Kadir'le birlikte yapmış olan Azra Erhat, İlyada çevirisine yazdığı önsözde destanın tek kişinin eseri mi yoksa birden fazla şairin yıllar içinde birbirine eklenen şiirlerinin toplamı mı olduğunun hâlâ tartışıldığını yazıyor. Ama öte yandan da destanın üslup bütünlüğü ve akışının tutarlılığı göz önüne alındığında tek bir kişinin eseri olduğu görüşünün ağırlık kazandığını aktarıyor.

EBERHARD ZANGGER - Tabii bu bütünlüğü ve tutarlılığı destanların editörüne de maledebiliriz. Çünkü orijinal metin hiçbir zaman ortaya çıkartılamadı, ya da böyle tek bir metin var mı bilinmiyor. Bilebildiğimiz en eski tam metin, *Venetus A*, bir bütün haline MS 10. yy.'da getirilmiş. Bundan önce yalnızca parçalar halinde elden ele -kayıttan kayda- geçmiş.

- Peki, tarihi Troya'yı tanıyabilmemizde İlyada ve Odysseia'nın rolü nedir? Bu destanlar güvenilir tarihsel belgeler olarak düşünülebilir mi, yoksa yalnızca hayal mahsulü hikâyeler olarak mı görmeliyiz?

EBERHARD ZANGGER - Her ikisinden de birazcık. Örneğin, II. Dünya Savaşı'yla ilgili romanları ele alalım. Evet karakterler kurgu olabilir ama II. Dünya Savaşı yaşandı mı yaşanmadı mı? Homeros destanlarında bir bakıma tarihsel olarak nitelendirebileceğimiz malzemeler var. Ve tabii bu malzemelerin bir bölümünün gerçekten var olduğunun kazılarla ortaya çıkması bu destanları ilgi odağı yapmakta. Buna karşın örneğin, Helen, ya da tahta at birer hayal mahsulü, bu kesin. Ancak Troya'da, Troya'nın zaptı için bir savaşın yapılmış olduğundan bugün hiçbir kuşumuz yok; bulgular önümüzde. Peki, hem bu kenti almak için savaşan taraf, hem de kenti savunan taraf birer birleşik güç müydü? Bana göre bu kuvvetle muhtemel. Ame elbette bu savaş bir kadın nedeniyle, Helen yüzünden çıkmadı. Bence hiç tartışmasız, bu bir ekonomik savaştı; yani ekonomik nedenlerle çıkan bir savaştı.

- Bronz Çağı'nda gördüğümüz bildiğimiz kadarıyla askeri nedenlerle politik ittifakların kurulması olağandı. Bunun örneklerinden biri de, Mısır'a karşı verilen ünlü Kadeş Savaşı değil mi?

EBERHARD ZANGGER - Tabii o dönemde küçük küçük -kent- devlet örgütlenmeleri vardı. Firavun karşısında, Kenan ülkesindeki 300'den fazla kralın birleşik ordusunu buldu. Yani, ittifaklar evet, olağandı.

Ama önce şu Homeros konusunu tamamlayayım çünkü bu başlık son derece önemli. Kahramanlık Çağı da denilen, Geç Bronz Çağı'nı konuşuyorduk. Bu dönemin hemen ardından Doğu Akdeniz bölgesi karanlık bir dönem geçirdi. Tarihte, Deniz Halkları olarak kayda geçen işgalciler döneminde pek çok kent tahribata uğradı, tarih sahnesinden silindi. Bu süreç, M.Ö. 1192-1182 arası uygarlığın çöktüğü dönem olarak ele alınabilir. Muhtemelen insanlık tarihindeki en derin karanlıktır.

Gelin kendimizi bundan birkaç yüzyıl sonra, yani diyelim M.Ö. 900 ya da 800'lerde, bölgede yaşayan insanların yerine koyalım. Bilebildikleri yalnızca çok önceden yaşanmış bir Kahramanlık Çağı'na ait kuşaktan kuşağa geçen söylentiler ve bir de tabii etraflarında her gün gördükleri, yani hep orada duran devasa yapı kalıntıları, saraylar, bunları süsleyen muhteşem resimler falan... Elbette birtakım metal aletler de miadı dolana kadar elden ele geçerek o günlere ulaştı. Ama bu aletlerin nasıl yapıldığını/yapılacağını bilmiyorlar çünkü bilgi-birikim sıfırlanmış. Mikenler döneminde Yunanistan'da barajlar, limanlar, nehirlerden ayrılan kanallar dahil pek çok hidrolik sistem inşa edilmiş, kullanılıyordu. Bunlar ya ağır tahribata uğradı ya da yok oldu; çok azı işlevini sürdürüyordu. Bunların nasıl inşa edildiği ya da tam olarak hangi gereksinimden inşa edildiği de bilinmiyor. Diğer yandan daha önce ülkeye hammadde veya bitmiş ürünlerin gelmesini sağlayan uzun yol ticareti -denizler ötesi seyahat- tamamen ortadan kalkmış. Çanak çömlek imalatı bilgisiye büyük ölçüde kuşaktan kuşağa, günlük yaşam içerisinde öğrenilerek aktarılmış. Tabii tüm bunlar bıçak gibi kesilince insanlar Neolitik dönemin tarımına, başa dönüyorlar, dumura uğruyorlar, tekrar basit çiftçilere dönüşüyorlar.

Kısaca, bir yanda yok olmuş sistemden, yaşamdan kalan ve kulaktan kulağa iletilen gelenekler ve olaylar, diğer yanda insanların kendinden öncekilerin bilgi düzeyinin neden çok altında kalmış olduklarını bir türlü anlayamamaları, açıklayamamaları. Mitoloji dediğimiz şey işte muhtemelen bu dönemde bugüne ulaşan biçimini aldı. Bu yüzden de mitolojinin anlattığında küçük bir gerçeklik mutlaka var ama tabii genel olarak bütünü geniş anlamda fantezi ürünüdür. Bizim üzerinde çalıştığımız da bu bütünün içerisinde gerçek olan o parçaları ayıklayıp çıkartmaktır.

Örneğin bu destanlar halkası içerisinde uzun yol, deniz aşırı ticaretin yapıldığı eski dönemlerin izleri bulunuyor, yani, Kafkaslar'a kadar uzanan, Jason ve Argonotlar efsanesine (*Argonautika*) bakın. Destanın bölümleri siyasi gerilimlerin ortaya çıkışına, Troya savaşı ve kuşatmasına, ayrıca şehrin ele geçirilmesine ve yıkımına ve muzaffer savaştan sonra Yunanlıların geri dönüşüne ayrılmıştır. Bu destan, Homeros destanlarının ortaya çıkışından çok daha önce vardı. Homeros destanları, her kim tarafından yazıldıysa, bu efsaneden geniş ölçüde yararlandı, o efsanenin kullandığı malzeme bunlarda da kullanıldı. İlyada, Troya kuşatmasını anlatır, fethini değil. Çünkü Troya halkının kılıçtan geçirilmiş olması övünülecek bir şey değildi. Ama Odysseia, İlyada'dan yaklaşık on yıl sonra Troya'da nelerin olup bittiğini anlatır, ki Yunanistan'da bir iç savaş yaşandığı zamanda yazıldı. Mitoloji çemberinde yer alan pek çok diğer efsanede de bu savaşa değinilir ancak hiçbir Homeros'un destanlarının kapsamına ve bütünlüğüne sahip değildir.

Genel olarak geleneksel anlatımların çok büyük bir bölümü kurgudur; yine de yüzde 10 bile gerçeklik payı taşısalar bize tarihsel değeri oldukça önemli bilgiler verirler. Tabii ne yazık ki bu yüzde 10'un bu efsanelerin neresine oturduğunu bilemiyoruz. Bu yüzden de öncelikle sahaya çıkıp -destanın bahsettiği/geçtiği coğrafyaya gidip- belge ve buluntu toplamak zorundayız. Sonra da elde ettiklerimizin destan geleneğinde sözü edilen efsanelerde varlığını tespit etmemiz gerekir.

- Halikarnas Balıkcısı'nın bazı çalışmalarında, ki buna Azra Erhat İlyada'ya yazdığı önsözde de değiniyor, M.Ö. 600-500'ler Atina'sında ve diğer büyük merkezlerde yöneten eliti, Tiran'ın meşruiyetini sorgulayan, koltuğunu tehdit eden boyuta varan bir dini akımın yükseldiğini, buna karşı, Homeros metinlerinin bir araya getirilip ideolojik bir mücadele aracı olarak kullanılmaya başlandığını, Yunan kentlerinde eğitimin ve günlük yaşamın bu temel üzerine oturtulduğunu yazdığını hatırlıyorum. İlyada ve Odyssea'nın yerleştiği dönem bu dönemdir, diyor. Bundan önceyse Homeros destanları gezgin ozanlarca ağızdan ağıza söylenegeliyor, ki Anadolu'da ve dünyanın pek çok coğrafyasında âşık/minstrel geleneği farklı adlar altında hâlâ var. Elleri sazları, ya da o bölgenin popüler çalgısı neyse, sürekli yollardadırlar, halkın yaşamını zengin kurgularla, kimi zaman fantastik, kimi zaman tarihsel olaylara bağlayarak dile getirirler...

EBERHARD ZANGGER - Sözlü gelenekten yazılı geleneğe geçiş gayet detaylı çalışıldı/araştırıldı. Sözlü gelenek, yazının henüz yeniden kullanılmaya başlanmadığı dönemde, yazının ortadan kalktığı, unutulduğu bir dönemde 400 yılı aşkın bir süre sürdürüldü. Yazı yeniden kullanılmaya başladıktan kısa bir süre sonra Homeros destanları yazılı hale geldi. Tabii bundan önce ne tür değişimlere uğradığını bilemiyoruz.

Ama, İlyada'da bizi M.Ö. 1200'lere kadar götüren somut izler var; bunlar dışında kalanların M.Ö. 800'den itibaren destanları yazıya dökenlerce (editörlerce) yaratıldığı izlenimi güçlü. Yunan tarafının gemi kataloğu ve Troya ittifakı bileşenleri listesiyle tarihsel gerçekliklerle örtüşüyor. Bana göre destanların en önemli yanı bu, çünkü bize savaşın teknik detaylarını tarif ediyor. Miken önderliğinde birleşen küçük Yunan kent devletleri karşılarında, muazzam bir bölgeyi kapsayan bir ittifak buldular. Homeros destanları bize bu çatışmanın, savaşın nedenleri konusunda somut bir bilgi sunmuyor ama elimizde çok şükür bir düzine kadar başka destan daha var ve bunlardan bir dolu somut artı veri elde edebiliyoruz. Ancak akademi bugüne kadar bu kaynaklara hak ettiği ilgiyi göstermiş değil.

- Atlantis efsanesi üzerine yazdığınız kitapta (*Atlantis Troya'dır*), Çanakkale ve İstanbul boğazlarının kontrolü sorunu bu savaşlara neden olmuş olabilir diyorsunuz?

EBERHARD ZANGGER - Evet, öyle düşünüyorum. Eğer Deniz Kavimleri diye bilinen savaşçılar/işgalciler, Luvileri oluşturan kavimler idiye, amaçlarının da Hitit egemenliğine son vermek olduğu çok açık. Batı Anadolu'ya yönelik Yunan işgalini de bir tür karşı saldırı olarak düşünmek gerekir.

- Hitit dokümanlarında Batı'daki Arzawa ve diğer küçük devletlerle olan çatışmalardan, Büyük Hitit Kralları'nın buralarda yaptığı yıkımlardan söz ediliyor. Bu tür çatışmaların Hititler ve çevresindeki komşuları arasında sık sık yaşandığı anlaşılıyor.

EBERHARD ZANGGER - Hititler'in politik sistemi katı bir merkeziyetçilikti ve bu Anadolu'daki yerli kavimlere, yerleşiklere zor kullanılarak dayatılıyordu. Yüzyıllar hatta binyıllar boyu bu kırsal yaşam sürdüren kavimler yalnızca kendi ihtiyaçlarını karşılamak için -sınırlı- tarım yapmaktaydılar. Bunun dışında da her yerleşim/köy ticaret amacıyla kendine özgü çanak çömlek ve dokuma üretmekteydi. Bunlar ne kadar çok üretilip ticareti yapılırsa (satış ya da takasla) o kadar değere binmekteydi. Kırsal nüfus bu şekilde de kendi üretmediği ya da sahip olamadığı ürünlere ya da hammaddelere ulaşabiliyordu.

Daha sonra Hitit kralları devreye girdi ve muhtemelen tanrılarla olan iletişimlerinin daha güçlü olduğuna ve bu kavimleri/köyleri daha iyi koruyacaklarına onları ikna ettiler. Tabii karşılığında onların ürettikleri her şeyden yüzde 10 vergi istediler. Rakip kavimlerin/köylerin baskınlarına karşı olduğu gibi, tanrısal koruma da vaat ediyorlardı. Tabii zamanla bu kavimler Hitit koruması olmadan da yaşamlarını rahatça sürdürebileceklerini keşfetti. Şunu da ayrıca fark ettiler ki, Hititler tüm sınır boylarında devamlı çatışma yaşamaktaydılar, demek ki hiç kimse Hititler'den hoşlanmıyordu.

Buna Hitit sarayındaki iktidar kavgalarını da ekleyelim. Bu güç çekişmesi kuşaklar boyu sürdü ve kraliyet ailesinin otoritesini zayıflattı. Komşu devletler de zaman zaman bundan yararlanarak sınır boylarından toprak kopartmaya başladılar. Sonuç olarak Hitit imparatorluğunun etki alanı M.Ö. 12'nci yüzyıl sonuna gelindiğinde epeyce daralmıştı.

- Yine de Hitit'in askeri üstünlüğüyle baş edebilmek için ona eş düzeyde bir birliğin oluşması gerekiyordu herhalde...

EBERHARD ZANGGER - O dönemde batıdaki devletler yeterince güçlüydü ve şimdi de Kuzey'deki Kaşkalar güçleniyordu. Hitit'in güvendiği tek müttefik, Kuzey Suriye'deki Karkamış'tı. Son Hitit kralı doğudaki bakır yataklarını da Mitanni'ye kaptırınca, bu madenin zengin olduğu Kıbrıs'ı işgal etti. Ancak Kıbrıs, bakır madeni zenginliği dışında limanlarının uzun menzilli deniz

ticaretinin ara durağı olması nedeniyle deniz ticareti yapan tüm devletlerce stratejik bir öneme sahipti. Enkomi'de gün ışığına çıkartılan belgelerden Hitit kralının Kıbrıs'a ithal edilen mallara vergi koyduğunu öğreniyoruz. Yine bu belgelerden, bu malların muhtemelen Ugarit'e aktarılmak üzere Troya'dan yüklendiğini, sonra da bir kısmının Küçük Asya'nın güneyine, son olarak da Hatuşaş'a ulaştığını anlıyoruz.

Elimizdeki tüm belgeler komşularda, Hitit kraliyet ailesindeki iktidar çekişmelerinden yararlanma eğilimi olduğunu gösteriyor. Hepsi bir araya gelerek Kıbrıs'ın Hitit egemenliğinden kurtarılması için bir plan yapıyor. Bundan hareketle, tıpkı Hitit kralı Muwatalli'nin Mısır'a karşı verdiği Kadeş savaşında yaptığı gibi pek çok askeri gücü bir araya getiren bir ittifak ortaya çıkartıyorlar. Batı Anadolu'daki irili ufaklı devletlerin çoğu bu ittifaka katılıyor. Hatta Yunanistan'ın kuzeyindeki, Makedonya'daki, Trakya'daki kabilelerden, hatta hatta ta Sardinya'dan ve Sicilya'dan katılım oluyor. Çünkü hepsinin ortak bir meselesi var, o da Hitit zorbalığına bir daha ayağa kalkamayacak şekilde son vermek. Bunun en hızlı ve etkili yolunun büyük bir deniz filosu oluşturmak olduğu sonucunda anlaşıyorlar. Böylelikle muhtemelen iki ya da üç yıl gibi bir süre içerisinde bu filoyu, tabii gizlice inşa ediyorlar. Sonuçta filo büyük bir limanda, anlaşıldığı kadarıyla Troya'da toplanıyor. Troya buna çok uygun çünkü birkaç büyük ve denizden fark edilemeyen gizli limana sahip. Yani bugün, Deniz Kavimleri olarak adlandırılanların Troya ve komşuları, müttefikleri olduğu anlaşılıyor.

Enkomi'deki kazılarda Kıbrıslı bir amiralin yazmış olduğu bir mektup bulundu. Amiral, Samos'ta çok büyük bir deniz gücüyle karşılaştığını bildiriyor. Kendisine saldıran filonun Troya limanında toplanıp oradan hareket ettiğini öğrenmiş. Yüzgeri edip Likya'daki bir Hitit ara limanına geliyor ve buradan bağlı olduğu Kıbrıs kralına mektubu yazıyor, takviye deniz gücü istiyor. Ugarit'teki kazılardan çıkan belgelerde de bu takviyenin kendisine gönderildiğini öğreniyoruz.

Birleşik Luvi deniz güçleri, yani, Deniz Kavimleri, Kıbrıs'a saldırarak adayı özgürleştiriyor. Bunun çok hızlı gerçekleştiğini sanıyoruz çünkü Kıbrıslılar da bir an önce Hititler'den kurtulmak istiyordu. Buradan Ugarit'e saldırıyorlar, nedeni açık, Suriye o dönemde Hitit'in en sadık müttefikiydi. Ugarit düşüyor. Bundan sonra ne oldu, henüz tam bilemiyoruz. Ama anlaşıldığı kadarıyla savaş Anadolu'nun güneyinde denizden karaya taşınıyor, karada sürüyor. Sonuçta, yine anlaşıldığı kadarıyla, Hititlerin kontrolü kaybetmesi ve yıkılışı bu şekilde gerçekleşiyor. Buna ek olarak Batı Anadolu Birliği ve müttefikleri, Yunanistan'ın kuzeyinde, Vardar nehrinden başlayarak, Makedonya, Trakya, Anadolu'nun batı ve güneyini geçerek, Suriye, Kenan ve Lübnan'ın güneydeki Mısır sınırında, Aşkelon'a kadar olan oldukça büyük bir bölgede kontrolü ele geçiriyorlar.

- Evet, bunun haritasını sizin, Luwian Studies web sayfasında gördüm...

EBERHARD ZANGGER - Ancak tabii bu yeni durumun ömrü birkaç yıl sürdü. O dönemde Yunanistan'ın egemeni olan Mikenler uzun deniz ticaret rotalarındaki ara durak limanlarında kontrollerini büyük ölçüde kaybettiler. Her şey Luvi kontrolüne geçmişti. Mikenler ekonomik yaşamlarını sürdürebilmek için denizlerdeki Luvi egemenliğine son vermek zorundaydılar. Ama buna karşılık kendilerine herhangi bir saldırı olmamıştı, yani savaş çıkartmayabilirlerdi de. Ancak çıkarttılar; Luvi taktiklerini uyguladılar, bir Yunanistan birliği oluşturmakla işe başladılar. Gerçi bu pek de kolay olmadı çünkü kimi krallar askeri operasyona katılmakta bir çıkar görmediler.

- Evet, İlyada'da bunu okuyoruz...

EBERHARD ZANGGER - Odysseia'da da var. Sonuçta Yunanlılar, Thebai krallığının limanı olan Aulis'te (Boiotia) bir donanma bir araya getirdiler. Buradan hareketle Batı Anadolu kıyılarına saldırdılar ve birçok kenti yerle bir ettiler. Türkiye'nin batı kıyılarındaki kentlerin çoğu M.Ö. 1190'dan itibaren bu saldırının kurbanı oldu.

- Bu dönemde kıyılarda yaşayanların iç bölgelere taşındığını görüyoruz...

EBERHARD ZANGGER - Sağ kalanların güvenlik kaygısıyla yüksek yerlere ve daha da iç bölgelere göçmüş olduklarını görüyoruz. İtalya'ya ve Kenan'a göçenler de var.

- Bir ara 500 km'lik Likya Yolu'nu yürümüştük, toplam üç hafta sürdü. Antik dönemde Antiphellos adıyla anılan Kaş'tan ayrı, dağlarda, Phellos adı verilmiş ikinci bir yerleşim vardı...

EBERHARD ZANGGER - Aynı şekilde, Bodrum'da Pedasa var ve bulgular ilk yerleşimin M.Ö. 12'nci yüzyıla kadar gittiğini gösteriyor. Kıyı kentleri imha edildikten sonra nüfus kıyılarda yerleşim kurmadı; Girit'te ve diğer Ege adalarında da durum aynı.

- O dönemde Troya'nın bir merkez işlevi gördüğüne inanıyor musunuz? En azından ideolojik merkez?

EBERHARD ZANGGER - Hayır; yani bence değildi. Her şeyin başladığı yeri yalnızca; Kıbrıs'ı kurtaran donanma ilk olarak burada üslenmişti. Enkomî'de bulunan mektupta kendilerine saldıran filonun lider gemisinin Troya'dan olduğu yazılı. Gerçi Troya krallarının birlik oluşturulmasının başını çektiğini söyleyebiliriz. Böylelikle son savaşın da neden Troya'da yapıldığı açıklanmış olur. Bronz Çağı, Troya'yla başlıyor ve Troya'yla bitiyor.

- Daha sonra Doğu Roma İmparatorluğu Troya'yı merkez yapmayı düşünmüştü yanılmıyorsam. Ama sonra fikir değiştirip Byzantium'u seçtiler; doğru mu?

EBERHARD ZANGGER - Konstantin, içlerinde Troya da olan pek çok kenti göz önüne almıştı. Fakat tabii Bronz Çağı'ndaki Troya muazzam yapay limanlarıyla ünlüydü ve yıkımdan sonra zamanla bu limanlar yok olmuştu. Aynı şekilde bölge topografyası da önemli ölçüde değişime uğramıştı. Bu nedenlerle artık kentin konumu eski avantajlarından yoksundu.

- Aynı değişim, Menderes'in yığıldığı alüvyonlar nedeniyle buradaki Miletos'un başına da geldi.

EBERHARD ZANGGER - Öyle. Ve böylelikle Bizans, Konstantinopolis ya da İstanbul, Bronz Çağı Troyası'na oldukça benzer jeopolitik bir yerde gelişti. Troya 2000 yıl ışık saçtı, İstanbul sonraki 3000 yıl. Her iki konumda da Asya ve Avrupa arasında köprü olma durumu ve Akdeniz'le Karadeniz arasındaki geçiş noktaları olma aynı jeostratejik avantajı sağlıyor.

- Artık isterseniz biraz da Hititler'in batı Anadolu'daki komşusu Luvileri konuşalım. Nereden geldi Luviler?

EBERHARD ZANGGER - Luvi dilini konuşan ilk kavimler Anadolu'ya yaklaşık M.Ö. 2300'lerde, muhtemelen Karadeniz'in kuzeyindeki steplerden geldiler. Onlar, M.Ö. 3000'lerde gelmeye başlayan Hint-Avrupa kavimlerin bir koluydu. Yine aynı zaman diliminde, bugün Ukrayna'nın bulunduğu topraklardan da Akdeniz'e doğru bir göç hareketi başlamıştı. Bunlar Anadolu, Yunanistan, İtalya ve İspanya yarımadalarına gelip yerleştiler. Luviler Anadolu'ya geldiklerinde burada halihazırda yine Hint Avrupa dili konuşan insan toplulukları yaşamaktaydı.

- Siz, kısa bir süre önce bu konudaki yazıların toplandığı bir kitap yayımladınız sanırım.

EBERHARD ZANGGER - Evet. Bu kitaptaki makalemizde Türkiye'nin batısında yapılmış olan, Luvi kültürünün var olduğu M.Ö. 2000'li yılları gün yüzüne çıkartan 33 kazı ve 30 araştırmanın sonuçlarının değerlendirilmesi var. Bugüne kadar çalışmalar hep müstakil düzeyde ele alındı ve hiç Luvi kültürüyle ilişkilendirilmedi. Ama buna karşın Güney Yunanistan'da aynı dönem her şeyiyle hiç tartışmasız Mikenlere mal edilir. Umarım, Batı Türkiye'deki döneme ait bulguların da doğrudan Luvi kültürü olarak kabul edileceği günler yakındır. Troya'yı tek başına ele almanın pek bir yararı yok elbette, çünkü bölge çok geniş ve dünya tarihi açısından epeyce önem taşıyor. Burada biz, arkeolojik çalışmalardaki dengesizliğe dikkat çekerek bir önermede bulunuyoruz. Araştırmacılar ne yazık ki Türkiye'nin batısına hak ettiği ilgiyi göstermediler.

- Sanırım bunu nedeni Troya'nın öneminin aşırı derecede abartılmış olması.

EBERHARD ZANGGER - Evet, önemi abartılmış olabilir ama bu kadar aşırıya kaçılmasının, bu kadar çok kaynağa sokulmasının bir nedeni yok mu acaba? Troya, dünyanın en etkileyici kenti olarak tasvir edilse de çok geniş bir coğrafyaya hükmetmiyordu. Yine de Troya krallarının sözü tüm Troas

bölgesinde (bugünkü, Biga yarımadası) geçmekteydi. Luvi Çalışmaları Vakfı merkezinin bir duvarında 1665'ten kalma bir harita asılıdır -yani Schiellmann'nın Troya kazısından tam 200 yıl önce hazırlanmış. Bu haritada Troas bölgesinin tam dokuz ayrı Troya krallığına bölündüğü gösteriliyor. Bu, Homeros'ta yok. Yani demek istediğim, bilgi akışının farklı yolları var.

- Bu haritayı nereden edindiniz?

EBERHARD ZANGGER - Bu, 1665'da basılmış olan bir dünya atlasından bir sayfa. Muhtemelen biri atlasın içerisindeki harita sayfalarını kopartarak ayrı ayrı satmış. Bu harita da uzun süre Ugarit'i ilk kazan Claude Schaeffer'in elindeymiş. Ölümüne yakın bunu yeğenine bırakıyor. Yeğeni, ünlü epigraf, Emil Forrer'in büyük oğlu. O da bana hediye etti.

- Halihazırda Türkçe'ye çevrilmiş iki kitabınız var. Bir üçüncü planlıyor musunuz?

EBERHARD ZANGGER - “*Early Mediterranean Scripts*” adlı kitabımızı da Türkçede yayımlamak istiyoruz.

- İdeoloji konusunda da bir iki cümle konuşalım mı? Luvilerin yaşamış olduğu yörelerde daha çok kazı yapıp bölgede özgün bir kültürün yaşamış olduğunun kesinleştirilmesi ne işe yarayacak? Türkiye bundan ne gibi bir yarar sağlar?

EZ: Ben, geçmişteki kültürlerin sömürsünden politik yarar umulması düşüncesine sıcak bakmıyorum. Nedeni basit: Bugün olan bitenlerin 3000 yıl önce olup bitmişlerle hiçbir alakası yok. Buna karşın katıldığım toplantılarda sık sık şu soruyla karşılaşmaktayım: “Türk hükümetinin tüm çalışmalarla ilgili düşüncesi nedir?” Dünyanın ayrımsız her yerinde tarih, ulusal çıkarlara alet edilir. Bu nedenle de Türkiye'nin bir “hazine”nin üzerinde oturup da bunu kullanmıyor olması Batı Avrupalılar'ın aklının almadığı bir durum.

- Tüm insanlığa ait bir hazine...

EBERHARD ZANGGER - Ben de aynen bu şekilde görüyorum. Tabii bizim çalışmalarımızın yararının hükümet tarafından kabul görmemesi elimi kolumu bağlıyor. 30 yıldan fazla bir süredir Luvi kültürü üzerine bilimsel makaleler yazıyor ve geliştirilmiş araştırmalar yapıyorum. Bugüne değin ne yazık ki Türkiye Kültür Bakanlığı'ndaki yetkili kişilere bu çalışmalarımın sonuçlarıyla ilgili doğrudan bilgi verme şansım olmadı.

- Sizce bu çalışmalarını neden görmezden geliyorlar?

EBERHARD ZANGGER - Ne diyeyim; ilgilerini hiç çekmiyor.

- İlgilerini mi çekmiyor? Bu kadar basit olabilir mi? Neyse, bir diğer konu, marksizme yakın olduğunuzu söylemiştiniz. Çalışmanızın sonuçlarını bu bakış açısıyla değerlendirdiğimizde, Batı Anadolu'nun geçmişiyile ilgili bu veriler emperyalizmin kültürel hegemonya hamlesine karşı bir direnç noktası oluşturabilir mi?

EBERHARD ZANGGER - Kesinlikle. Örneğin milliyetçiliğin sahneye sürüldüğünü varsayın; bir tür hiyerarşi dayatılmış oluyor. Yani örneğin ABD'de, “Amerika'yı yeniden en büyük yapalım!” sloganı kendi içerisinde Amerikalıların diğer milletlerden doğal olarak, zaten büyük olduğunu ima ediyor. Üstünlük savı ötekilerin kendilerine göre bir sınırlı akla, yeteneğe sahip oldukları inancından hareket eder. Düşük kültürlü ilan edilen insanlar ne tür duygulara kapılacaktır acaba? Bana göre Avrupa'yı merkez alan kibir pek çok sorunun kaynağıdır.

- Ben bu dediğinizi emperyalizm bağlamında düşünmekten yanayım. Batı Avrupa yakın çevresiyle mesafeyi korumak peşinde.

EBERHARD ZANGGER - Bugün Avrupa ve Türkiye arasında gerilimler yaşıyor. Halbuki her iki taraf da dostça ilişki kurmanın getireceği avantajlardan epeyce yararlanabilir. Örneğin geçmişte, son Alman İmparatoru II. Wilhelm, kendisi gericiliğin sembolü olarak görülür, yani en azından İngiliz basını onu bu şekilde manşet yapmıştı, o bile dedi ki, "Sultan'ı ve üç yüz milyon Müslümanı temin ederim ki... Alman İmparatoru sonsuza değin onların dostu kalacak." Yani o bile bugünkülerden daha hoşgörülü görünmek derindeydi. O zamanların en gericisinin günümüz Batı

toplumuna kıyasla daha açık görüşlü olduğu gerçeği beni gerçekten çok rahatsız ediyor. Milliyetçiliğin her seviyesine ve insanların farklı etnik ya da ulusal kökleri dolayısıyla sınıflandırılmasına kesinlikle karşı çıkılması gerekir. Diğerlerinden üstün bir kültür olmadığı gibi, daha yetkin bir din de olamaz. Yine hiçbir geleneğin değeri diğerleriyle karşılaştırılamaz; bu benim düşüncem.

- Evet. Avrupamerkezcilik ideolojisini bir tür özetleyen, kibir ve kendini diğerlerinden üstün görme konusu oldukça derin ve tabii politik. Ama dilerseniz bunu bir başka söyleşiye bırakalım. Bence, Luvi kültürünün bugüne kadar neden görmezden gelindiği, adeta yok sayıldığı konusuna epeyce açıklık getirdik. Sanıyorum bundan böyle yalnızca bilimsel ölçülerle yapılacak tarih ve arkeoloji çalışmaları, yorumları ekonomik çıkar kaygılarını öne çıkararak yapılan yönlendirmelerin de önünü büyük ölçüde kesecek. Bizlere düşen batı Anadolu tarihini daha da derinleştirerek kendi coğrafyamızı her bakımdan korumak, buraya yönelik saldırılara ister maddi ister ideolojik, sağlam ve tutarlı direnç odakları geliştirmek. Siz bu çalışmalarınızla bizim bu yükümlülüğümüze ışık tutuyorsunuz. Bize zaman ayırdığınız için tekrar teşekkür ederiz.

EBERHARD ZANGGER – Ben de teşekkür ederim.